

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ТА ЇХ РОЗВИТОК У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Кірічек В. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

kirichekviktor55@gmail.com

У наш час поширюється коло інноваційних або альтернативних програм розвитку дитини в закладах дошкільної освіти. Проте питання про розвиток творчого потенціалу дитини залишається актуальним і концептуальним. Більшість інноваційних програм із усіх атрибутів розвитку вибирають насамперед пізнання, причому не у всій його повноті, а тільки як вказує В. П. Зінченко, в його «знаннєвій формі». Пізнання ж дитини, як показують дослідження Д. Б. Богоявленської, Л. І. Божович, Л. А. Вагнера, О. В. Запорожця, Л. С. Виготського у значно більшій мірі, ніж пізнання дорослого, афективне, індивідуальне, подвійне. Розвиток творчих здібностей дитини – це не тільки розвиток ерудиції та інтелекту, а й розвиток творчої особистості.

Мета дослідження – аналіз взаємозв'язку творчих здібностей дошкільника і факторів, що сприяють розвитку особистості в цьому віці.

Досліджувану вибірку склали 64 дошкільники віком 5 років дитячих садочків № 45, 46, 77 (36 хлопчиків і 28 дівчаток) м. Полтава.

Предметом дослідження стало встановлення взаємозв'язку між рівнем розвитку креативності як загальної здібності і специфікою ціннісних орієнтацій дошкільника.

За С. Л. Рубінштейном творчість це діяльність людини, яка створює нові матеріальні та духовні цінності, що мають суспільну значимість і, в той же час, це одна з конкретних форм прояву розвитку людини [2]. Суб'єктивними умовами виконання будь-якої, в тому числі, і творчої діяльності, є здібності. Існує як мінімум чотири основні підходи до проблеми творчих здібностей. Відповідно до першого, представниками якого є Д. Б. Богоявленська, А. Маслоу, творчих здібностей не існує взагалі. Головну роль у детермінації творчого мислення відіграють мотивації, цінності, особистісні риси. З точки зору Дж. Гілфорда, К. Тейлор, Я. О. Пономарьова творчість це самостійний фактор, незалежний від інтелекту. Головну роль тут відіграють особистісні цінності та риси характеру. Д. Векслер і Г. Айзенк вважають, що високий рівень інтелекту передбачає високий рівень творчості і навпаки. Такі дослідники як Ч. Ломброзо, В. Гірш, М. Олах взагалі зводять проблему людських здібностей до проблеми творчої особистості – не існує особливих творчих здібностей, а існує особистість, яка має певну мотивацію та особистісні риси (незалежність, відкритість пізнанню, високу толерантність до невизначених ситуацій і конструктивну активність в них, розвинуте естетичне почуття, прагнення до краси, силу характеру, впевненість у своїх здібностях,

змішані риси маскулінності-фемінності, і в той же час високу тривожність і погану адаптованість) [1]. За С. Л. Рубінштейном прагнення творити полягає у високій суб'єктивній цінності перетворюючих реалістичних ідей. Ця установка діє або як особистісна сензитивність до відкриттів і нововведень, або як спрямованість на самостійне генерування нового. Вона проявляє себе у зовнішній і внутрішній продуктивності, зміцнюючи і самого суб'єкта, – сама творчість стає цінністю для людини [2].

Пізнання дитини в більшою мірою, ніж у дорослого афективне, подвійне й індивідуальне. Як підкреслює Д. Б. Ельконін розвиток творчих здібностей дитини – це розвиток її особистості. Розвиток творчого потенціалу дитини керується законом взаємодії дитини і дорослого, але взаємодія ця особлива, вона підпорядковується закону домінування сенсу над логікою, дитина засвоює, в першу чергу, не операційно-технічну сторону діяльності, а її мотиваційний аспект. Саме дошкільне дитинство є періодом розвитку особистісних механізмів поведінки, в тому числі і бажання творити, адже предметом діяльності дитини стає вже не тільки зовнішній, а й власний внутрішній світ, оскільки дитина починає вже розуміти власні переживання і свідомо орієнтуватися в них [3]. Механізмом розвитку творчих здібностей дитини є організація специфічних збагачених форм взаємодії дитини з дорослими в процесі різноманітних видів діяльності. Велике значення в цьому процесі відіграє розвиток мотиваційних та емоційних компонентів діяльності, розвиток уяви.

На першому етапі дослідження ми поставили за мету диференціювати досліджуваних дошкільників в залежності від прояву в них креативності. З цією метою був застосований тест дивергентного мислення з набору креативних тестів Вільямса (САР) в модифікації Є. Туніка. При диференціації досліджуваних використовувалась матриця творчих характеристик для дітей віком від 5 до 7 років.

В залежності від отриманих результатів за факторами креативності (швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість, назва) досліджувані розподілялися на три групи: 1 – з наднормативними показниками; 2 – з показниками, які знаходяться в межах нормативного інтервалу; 3 – з показниками нижчими за нормативний інтервал.

З метою діагностики ціннісних орієнтацій досліджуваних дошкільників була застосована методика комплексного вивчення самооцінки і ціннісних орієнтацій А. Реана. Дітям пропонувалася картка зі схематичним зображенням трьох дитячих фігурок і сім карток з надрукованими на них ціннісними характеристиками (по три характеристики на кожній картці). Необхідно було проранжувати своє ставлення до цінностей на основі співставлення їх з фігурками, зображеними на картках, а після цього знайти серед фігурок найбільш схожого на себе. Ця процедура повторювалася з усіма сімома картками, на яких були вказані різні цінності.

Отримані дані дозволяють говорити, в першу чергу, про відмінність як ціннісних орієнтацій так і самооцінки в залежності від міри прояву у

дошкільників творчих здібностей. Так для дошкільників I групи (креативність вище норми) характерними є такі цінності як розум, гарне навчання – для хлопчиків і дівчаток.

Для дошкільників, які увійшли до другої групи (показник креативності в нормальному інтервалі) до провідних цінностей додаються сила (у хлопчиків) і краса (у дівчаток).

У досліджуваних III групи (показник креативності нижче нормативного інтервалу) як найбільш значимі проявляються інші цінності. У хлопчиків це здоров'я, потім розум і краса.

Відмінність у сфері ціннісних орієнтацій спостерігається і при аналізі відносно не значимих цінностей. Так для досліджуваних I групи це веселість і краса – для хлопчиків, сила та охайність – для дівчаток. У досліджуваних II групи як і при оцінці провідних цінностей значних відмінностей не спостерігається; а от у III групи до числа значимих відносять цінність гарного навчання, яка навпаки була значимою і для досліджуваних I і II груп.

Ще більші відмінності в показниках спостерігаються при аналізі самооцінювання. Так, хлопці з I групи оцінюють себе як охайних і розумних; з II групи як таких, що гарно навчаються і розумних; у досліджуваних III групи додається оцінка себе як здорових і розумних.

Для дівчат I групи характерним є оцінювання себе такими, що гарно навчаються; II групи – розумних і красивих; у досліджуваних III групи додається оцінка себе як здорових.

У цілому ж, якщо простежити динаміку зміни ціннісних орієнтацій у міру зменшення креативних здібностей, то можна констатувати зменшення ваги таких цінностей у хлопців як розум, гарне навчання і збільшення в них ваги цінностей здоров'я, сили, охайності.

Для дівчат характерним є зменшення ваги таких цінностей (у міру зменшення креативних здібностей) як гарне навчання і збільшення в них ваги цінностей сили, краси, здоров'я.

Аналіз динаміки оцінювання власних якостей теж виявляє певну відмінність в залежності від міри прояву креативних здібностей у дошкільників. Так, охайність і веселість, що домінують в оцінці себе дошкільниками-хлопчиками I групи, не вважаються характерними для досліджуваних II і III груп. І навпаки хлопчики III групи частіше оцінюють себе як здорових і сильних, у порівнянні з досліджуваними I і II груп.

У дівчат спостерігається приблизно така ж картина. Зменшується оцінка себе як охайних і таких, що гарно вчать. Натомість, вони частіше оцінюють себе як здорових, сильних і саме цікаве – розумних.

Достатньо показовим щодо відмінностей, які простежуються між досліджуваними трьох груп, в залежності від міри прояву у них креативних здібностей є і порівняльний аналіз значимості для дошкільників певних якостей і оцінювання себе щодо цих якостей. На думку А. Реана міра невідповідності самооцінки ціннісним орієнтаціям, яка визначається через співвідношення їх рейтингових місць, свідчить про певний емоційний дискомфорт, який

суб'єктивно відчувається дитиною. Саме така невідповідність найбільше спостерігається в I групі, особливо стосовно якостей «охайність», «веселість», «здоров'я» у хлопчиків і «охайність» та «здоров'я» у дівчаток.

У II і III групах ця відмінність не така значима і стосується вже інших якостей, «гарно навчатися» – у III групі і «охайність» – у II групі.

Аналіз отриманих результатів стосувався також і оцінки диференційованості системи цінностей у досліджуваних всіх груп. За А. Реаном, чим вище міра диференційованості (різниця між вагою найбільш і найменш значимих цінностей) у досліджуваних, тим краще міра адаптованості і соціалізованості дитини. За нашими даними найменш диференційованими є цінності у досліджуваних I групи, як у хлопчиків, так і дівчаток. Найбільш диференційованими є цінності у дошкільників III групи. У досліджуваних II групи – середні показники.

Отримані результати і їх аналіз підтверджує висунуту нами гіпотезу щодо відмінності ціннісних орієнтацій в залежності від міри прояву креативності у дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 1999. – 368 с.
2. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с.
3. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1989. – 500 с.